

С. М. Зеленський

О. О. Зеленська

І. В. Гаркавий

Проблеми ресурсного забезпечення інвестиційної діяльності в Чернігівському регіоні

Анотація

У статті проаналізовано ресурсну забезпеченість інвестиційної активності за видами економічної діяльності, оцінено потенційні можливості галузей регіональної економіки щодо збільшення обсягів спрямування в інвестиційну діяльність власних фінансових ресурсів, визначено перспективи діяльності владних структур державного і регіонального рівня щодо покращення ресурсного забезпечення інвестиційної (та інноваційної) діяльності в регіонах України.

Ключові слова: *ресурсне забезпечення інвестиційної діяльності, джерела фінансування капітальних інвестицій, напрями активізації інвестиційної діяльності.*

І. Вступ

На сьогоднішній день мабуть ні в кого не викликає сумніву необхідність активізації в Україні інвестиційної діяльності, забезпечення структурно-технологічної модернізації та утвердження інноваційної моделі розвитку економіки, забезпечення сталих темпів економічного зростання. Але активізація інвестиційної діяльності у державі чи регіоні неможлива без її належного забезпечення фінансовими ресурсами.

У зв'язку з цим проблеми ресурсного забезпечення інвестиційної діяльності перебувають під пильною увагою вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, вони знайшли відображення у працях О. І. Амоші, С. С. Аптекаря, М. Г. Білопольського, Д. П. Богині, А. С. Гальчинського, В. М. Геєця, Б. М. Данилишина, М. І. Долішнього, С. І. Дорогунцова, І. І. Лукінова, Ю. В. Макогона, Е. Рейзвіха, П. Ромера, Р. Лукаса, Р. Дж. Барро, А. І. Сухорукова, М. Г. Чумаченка, В. С. Яцкова. Однак, необхідними вбачаються подальші наукові дослідження у галузі ресурсного забезпечення інвестиційної діяльності

(зокрема, поживлення інвестиційної активності) в окремих регіонах. Важливість таких досліджень пов'язана, зокрема, з необхідністю обґрунтування механізму реалізації регіональних програм інноваційно-інвестиційного розвитку.

II. Постановка задачі

Об'єктом дослідження у даному випадку обрано ресурсне забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності у Чернігівській області. Метою є ґрунтовний аналіз фінансового підґрунтя інвестиційної активності на території регіону та огляд перспектив забезпечення інвестиційних процесів на Чернігівщині фінансовими ресурсами у близькій перспективі.

Поставлена мета передбачає послідовне вирішення наступних завдань: аналіз структури джерел фінансування капітальних інвестицій у Чернігівському регіоні, оцінка ресурсної забезпеченості інвестиційної активності за видами економічної діяльності, оцінка потенційних можливостей галузей регіональної економіки щодо збільшення обсягів спрямування в інвестиційну діяльність власних фінансових ресурсів, аналіз перспектив діяльності владних структур державного і регіонального рівня щодо покращення ресурсного забезпечення інвестиційної (та інноваційної) діяльності в регіонах України.

III. Результати

В умовах обмеженості ресурсів державного та місцевих бюджетів, а також зменшення масштабів прямого державного втручання в економічну діяльність суб'єктів підприємницької діяльності, провідне місце у структурі джерел формування інвестиційних ресурсів всіх регіонів України належить і буде належати у перспективі власним фінансовим ресурсам підприємств та організацій. Підвищення інвестиційної активності у Чернігівському регіоні, тенденція до якого останнім часом набула деякого розвитку, теж було фінансово забезпечене саме внутрішніми джерелами капітальних вкладень (таблиця 1). Упродовж 1997 – 2006 рр. на них (насамперед, кошти підприємств) припадало 60 – 80% інвестиційних ресурсів області. В абсолютних обсягах за останнє десятиліття спрямування власних коштів господарюючих суб'єктів у

інвестиції в основний капітал зросло (у фактичних цінах) у 5,6 разів, що з одного боку можна пояснити потребою в оновленні основних засобів переважної більшості підприємств регіону, а з іншого пов'язано зі зростанням зацікавленості власників комерційних структур та акціонерів акціонерних товариств у стабільному та ефективному розвитку суб'єктів підприємницької діяльності впродовж тривалого періоду часу.

Таблиця 1

Структура джерел фінансування інвестицій в основний капітал у Чернігівській області у 1997 – 2006 рр.

		1997 р.		2001 р.		2006 р.		2006 р. у % до 1997 р.
		у фактичних цінах, млн. грн.	у % до підсумку	у фактичних цінах, млн. грн.	у % до підсумку	у фактичних цінах, млн. грн.	у % до підсумку	
Загальний обсяг інвестицій в основний капітал		235,0	100,0	552,3	100,0	1520,3	100,0	646,9
У тому числі за рахунок	коштів державного бюджету	32,3	13,6	28,1	5,1	85,9	5,7	265,9
	коштів місцевих бюджетів	9,9	4,3	16,2	2,9	73,9	4,9	746,5
	власних коштів підприємств та організацій	168,1	71,5	445,6	80,8	947,8	62,3	563,8
	кредитів банків та інших позик	7,2	1,3	217,2	14,3	...
	коштів іноземних інвесторів	4,6	0,8	18,1	1,2	...
	коштів вітчизняних інвестиційних компаній, фондів	11,7	0,8	...
	інших джерел фінансування	24,8	10,6	50,5	9,1	165,7	10,9	668,1

Таблиця складена за даними збірників "Інвестиційна та будівельна діяльність у Чернігівській області в 1995 – 2005 роках" та "Чернігівщина – 2006".

Разом з тим, при зростанні абсолютних обсягів спрямування власних коштів підприємств та організацій в інвестиційну діяльність, чітко позначилася

тенденція до зменшення їх питомої ваги у джерелах фінансування інвестицій у регіоні. Така тенденція, передусім, пов'язана з активним використанням останнім часом у якості джерела фінансування інвестиційної діяльності позикових коштів, перш за все банківських кредитів. Якщо у другій половині 90-х та першій половині 2000-х років банківські кредити, по-причині високої їх вартості відносно прибутковості комерційної діяльності переважної більшості вітчизняних суб'єктів господарювання, у якості джерел фінансування інвестицій використовувалися у незначних обсягах, то починаючи з 2003 – 2004 рр. ситуація змінилася. Зниження вартості банківських кредитів та зміна структури кредитного портфеля комерційних банків у бік збільшення питомої ваги довгострокових кредитів зробили дане джерело набагато привабливішим для його використання для фінансування інвестицій в основний капітал. Відповідно, обсяг кредитних ресурсів, використаних підприємствами та організаціями для фінансування інвестиційної діяльності, зріс за останні 5 років у 30,2 разів. З огляду на те, що у розвинутих країнах Заходу банківські кредити є традиційним джерелом фінансування капітальних вкладень, а також враховуючи наявність у вітчизняних банківських структур значних обсягів фінансових ресурсів, дана тенденція безумовно повинна розглядатись як позитивна.

Також в останні роки проявилась тенденція до збільшення спрямування в інвестиційну сферу бюджетних коштів, причому зростанням характеризується і частка державного та місцевих бюджетів у структурі інвестицій в основний капітал у Чернігівській області за джерелами фінансування. Зокрема, за 2001 – 2006 рр. обсяги спрямування коштів державного бюджету на фінансування капітальних видатків у Чернігівському регіоні збільшились у 3,1 рази. У 4,6 рази збільшилось використання на інвестиційні цілі ресурсів місцевих бюджетів. З точки зору забезпечення регіону інвестиційними ресурсами дана тенденція може розглядатись як позитивна, проте з огляду на обмеженість ресурсів бюджетів України (передусім місцевих) та вимушену пріоритетність за нинішньої ситуації в державі поточних видатків бюджету, подальше значне

нарощування обсягів інвестиційного спрямування бюджетних коштів видається нам сумнівним.

Відносно незначною у структурі джерел фінансування капітальних інвестицій залишається питома вага коштів іноземних інвесторів. Очевидно, що наявні на сьогодні обсяги капітальних вкладень іноземних інвесторів в економіку Чернігівської області не в спроможі суттєво посприяти вирішенню проблеми забезпечення соціально-економічного комплексу регіону інвестиційними ресурсами.

Наслідком обмеженості реально доступних суб'єктам підприємницької діяльності джерел формування інвестиційних ресурсів є майже цілковита залежність інвестиційної активності у тих чи інших сферах регіональної економіки від обсягів наявного на сьогодні власного капіталу господарюючих суб'єктів. Ця залежність посилюється ще й по тій причині, що достатні обсяги власних фінансових ресурсів, забезпечуючи кредитоспроможність підприємств та організацій, дають їм можливість використовувати для інвестиційних потреб і банківські кредити. Порівняння питокої ваги провідних видів економічної діяльності в обсягах капіталовкладень, прибутку та приросту власного капіталу господарюючих суб'єктів (таблиця 2) показує, що найбільш активним (серед основних видів економічної діяльності у регіоні) процес інвестування власних коштів в основний капітал є у транспортній галузі та сфері операцій з нерухомим майном. Також досить інтенсивними ці процеси (зокрема і реінвестування прибутку) є у сфері фінансової діяльності. Натомість промислові та сільськогосподарські підприємства вкладають в основні засоби та інші необоротні активи лише незначну частку отриманого прибутку, що не дає підстав пов'язувати відносно низький рівень інвестиційної активності у цих сферах економіки Чернігівського регіону тільки з їх слабким забезпеченням власними фінансовими ресурсами. Фінансування необоротних активів не є пріоритетним напрямком використання власного капіталу і для суб'єктів господарювання, які займаються наданням комунальних та індивідуальних послуг (і це при всіх наявних на сьогодні проблемах з оновленням (або хоча б

простим відтворенням) основних засобів комунальної сфери регіону). Наведені у таблиці 2 дані також є свідченням розширення тенденцій до переливу фінансових ресурсів з виробничої у посередницьку діяльність, що відповідним чином позначається на ресурсній забезпеченості інвестиційного процесу у традиційних комплексують галузях регіональної соціально-економічної системи.

Таблиця 2

Фінансові результати та приріст власного капіталу підприємств Чернігівської області за видами економічної діяльності у 2006 р.

	Приріст інвестицій в основний капітал, млн. грн.	Питома вага підприємств галузі у загальному прирості інвестицій в основний капітал, %	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, млн. грн.	Питома вага підприємств галузі у загальній масі отриманого прибутку, %	Приріст власного капіталу підприємств, млн. грн.	Питома вага підприємств галузі у загальному прирості власного капіталу, %
Всього	187,3	100,0	142,7	100,0	551,6	100,0
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	0,8	0,4	72,6	25,5	12,8	2,3
Промисловість	20,1	10,7	13,3	35,1	275,7	50,0
Будівництво	7,8	4,2	21,4	8,4	24,4	4,4
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	19,9	10,6	24,1	16,7	53,0	9,6
Транспорт і зв'язок	21,7	11,6	9,1	3,5	15,8	2,9
Фінансова діяльність	7,2	3,8	3,3	0,7	6,3	1,1
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	122,1	65,2	- 7,1	7,7	145,8	26,4
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	- 18,7	-	4,4	1,3	16,1	2,9

Таблиця складена за даними збірника "Чернігівщина – 2006".

Незважаючи на деякі винятки, недостатня забезпеченість інвестиційними ресурсами, на нашу думку, повинна розглядатися як одна із ключових причин низького рівня інвестиційної активності у багатьох галузях і сферах економіки Чернігівської області. Оскільки без забезпечення належної інвестиційної

активності на пріоритетних напрямках соціально-економічного розвитку регіону неможливе усунення характерних для економіки Чернігівщини диспропорцій та забезпечення сталого розвитку базових та комплексують галузей господарської системи області, сприяння належному ресурсному забезпеченню інвестиційної діяльності суб'єктів зазначених видів економічної діяльності є першочерговим напрямком інвестиційної політики як на загальнодержавному, так і регіональному рівні.

Найбільшим приростом обсягів власних фінансових ресурсів, а, отже, і потенційних можливостей нарощування за їх рахунок обсягів інвестицій в основний капітал, відзначаються (з урахуванням наявних розмірів власного капіталу) сфери державного управління та фінансової діяльності (темпи приросту власного капіталу у 2006 році склали, відповідно, 24,8 і 21,4%). Також відносно високими темпами нарощування обсягів власних фінансових ресурсів у Чернігівській області відзначаються такі види економічної діяльності як надання комунальних та індивідуальних послуг (17,0%), оптова і роздрібна торгівля (15,7%). Натомість підприємства та організації, які належать до сфер освіти, сільського господарства, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги відзначаються обмеженими можливостями нарощування інвестиційних ресурсів за рахунок власних джерел коштів (темпи приросту власного капіталу складають, відповідно, 2,9, 0,7 та – 11,2%). Враховуючи важливість освітньої галузі з точки зору перспектив забезпечення сталого та ефективного розвитку господарського комплексу Чернігівського регіону (особливо з урахуванням сучасних тенденцій розвитку світової економіки) та місце у його структурі сільського господарства, проблема ресурсного забезпечення інвестиційної діяльності у цих сферах потребує особливої уваги.

Різна ресурсна забезпеченість галузей регіональної економіки та, відповідно, інтенсивність інвестиційної діяльності не в останню чергу обумовили помітні зміни в структурі господарського комплексу Чернігівщини – підвищення питомої ваги посередницької та управлінської діяльності (торгівля, фінансова діяльність, операції з нерухомістю і т. п.) при суттєвому зниженні

частки промисловості, сільського господарства, а також деяких галузей соціальної сфери. В умовах постіндустріального суспільства підвищення суспільного значення сфери послуг закономірно вважається позитивною тенденцією, але з огляду на реалії вітчизняної економіки (зокрема, поширений спекулятивний характер посередницької діяльності) і стан ресурсного та інфраструктурного забезпечення базових видів економічної діяльності подібна оцінка наявних структурних трансформацій соціально-економічного комплексу Чернігівщини видається необґрунтованою. Тому, на нашу думку, нинішні галузеві інвестиційні пріоритети, при їх формальній відповідності світовим стандартам, не сприяють формуванню у відносно близькій перспективі раціональної структури економіки області та забезпеченню комплексного розвитку території регіону.

IV. Висновки

Наявні на даний момент проблеми забезпечення регіонального розвитку інвестиційними ресурсами, безсумнівно, у значній мірі пов'язані з дією факторів об'єктивного характеру. Однак, зазначене у жодному випадку не означає, що органи державної влади та місцевого самоврядування повинні пасивно спостерігати за розвитком процесів в інвестиційній сфері української економіки та економіки регіонів. Перспективи майбутньої активної і цілеспрямованої кредитно-інвестиційної політики на державному і регіональному рівнях, на нашу думку, пов'язані з трьома основними її напрямками.

1. Максимальне сприяння збільшенню обсягів власних фінансових ресурсів суб'єктів господарювання та обсягів фінансових ресурсів, які використовуються господарюючими суб'єктами на інвестиційні цілі. Реалізація такої мети, на нашу думку, передусім пов'язана з відповідною спрямованістю податкової політики (її трансформацією хоча б у тих рамках, які передбачені у проекті Податкового кодексу України). Пильної уваги органів влади та управління потребує співвідношення прибутковості інвестування коштів у виробничий сектор регіональної економіки та сферу обігу, оскільки при

сучасному її співвідношенні суттєвий "український прорив" у напрямку перебудови вітчизняної економіки на інноваційних засадах може стати у кращому випадку справою віддаленого майбутнього. В умовах Чернігівського регіону додаткової уваги потребує формування певних податкових преференцій для інвестиційно-активних суб'єктів малого бізнесу, що допомогло б вирішити хоча б частину характерних для регіону проблем у сферах зайнятості населення та формування економічного та фінансового базису розвитку відсталих адміністративних районів з передусім аграрним ухилом господарства.

2. Формування сприятливих передумов для збільшення обсягів використання кредитних ресурсів на інвестиційні цілі зі зниженням їх вартості для суб'єктів підприємницької діяльності виробничої сфери. Формування таких передумов можливе у рамках відповідної кредитної (і монетарної в цілому) політики на макрорівні з використанням таких її інструментів як політика облікової ставки НБУ та операції Національного банку на внутрішньому ринку цінних паперів. Однак, з урахуванням необхідності стабілізації таких макроекономічних параметрів у нашій державі, як індекс інфляції та курс національної валюти, доцільність активних дій уряду у цьому відношенні видається нам на даному етапі сумнівною.

3. Посилення (з урахуванням реальної ресурсної забезпеченості бюджетів та необхідності пріоритетного забезпечення фінансування поточних видатків у обсязі, достатньому для забезпечення на мінімальному рівні соціальних стандартів) інвестиційної спрямованості бюджетних видатків та їх проведення на засадах забезпечення максимально можливої ефективності використання бюджетних коштів на інвестиційні цілі. Останньому могло б сприяти деяке зміщення спрямованості системи бюджетного контролю в бік перевірки не тільки цільового, а й ефективного використання коштів державного та місцевих бюджетів. Суттєвому підвищенню віддачі від використання бюджетних коштів на інвестиційні цілі могло б сприяти використання у практиці діяльності органів виконавчої влади та фінансових органів сучасних зарубіжних технологій бюджетного менеджменту, які лежать у загальних концептуальних

рамках бюджетування, зокрема відбір конкретних інвестиційних програм для бюджетного фінансування на основі розгляду кількох альтернативних варіантів використання бюджетних коштів з урахуванням теперішньої вартості необхідних фінансових ресурсів та всіх майбутніх вигод від реалізації тих чи інших інвестиційних проектів (з урахуванням не тільки економічного, а й соціального, а іноді і екологічного ефекту). Пріоритетними напрямками інвестиційних витрат бюджетних коштів в Чернігівському регіоні можуть бути визначені законом України "Про стимулювання розвитку регіонів" у якості заходів стимулювання розвитку депресивних територій капіталовкладення у розвиток виробничої, комунікаційної та соціальної інфраструктури, формування об'єктів інфраструктури розвитку підприємництва (бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні та консалтингові центри, венчурні фонди). При цьому при інших рівних умовах перевага повинна надаватися фінансуванню проектів, реалізація яких сприяла б підвищенню зайнятості населення регіону, забезпеченню перекваліфікації та професійного розвитку трудових ресурсів, стимулюванню трудової міграції, удосконаленню соціальної сфери (зокрема, сфери охорони здоров'я) та охорони довкілля. Ключовими принципами капіталовкладень у соціально-економічний комплекс регіону за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів на практиці повинні стати проголошені вищезгаданим законом об'єктивність та відкритість при визначенні конкретних територій для державного стимулювання їх розвитку (і окремих проектів та отримувачів бюджетних коштів теж) та одночасна концентрація зусиль і коштів на відносно невеликій кількості територій та проектів з метою досягнення максимального соціально-економічного ефекту.